

Wczesnośredniowieczny skarb srebrny z okolic Gniezna. Monety islamskie

W roku 1960 zbiory Gabinetu Numizmatycznego Muzeum Narodowego w Krakowie powiększyły się o monety pochodzące z kolekcji Zygmunta Zakrzewskiego, wśród których znalazły się obiekty opisane jako pochodzące z „wykopaliska z pod Gniezna nabyte od zegarmistrza Krügera”. Według publikacji Mariana Gumowskiego z 1905 roku skarb został znaleziony pod miastem w 1902 roku i składał się z 88 całych monet i 119 g fragmentów monet oraz 50 g ozdób srebrnych. W publikacji z 1953 roku Gumowski opisując to samo znalezisko pod hasłem „Gniezno II”, wymienia monety polskie, niemieckie, duńskie i arabskie „połamane i posiekane części dirhemów”, a *terminus post quem* dla całego skarbu wyznacza na około 1100 roku. Jacek Slaski i Stanisław Tabaczyński w PSW odnotowują ten skarb jako „Gniezno III”, który według pisemnej informacji Zygmunta Zakrzewskiego został odkryty około 1903 roku i miał zawierać 89 monet całych i 119 g ułamków (monety arabskie, angielskie, duńskie, niemieckie, denary krzyżowe, czeskie) oraz około 50 g fragmentów ozdób srebrnych. Według Janusza Reymana skarb odkryty został w Gnieźnie około 1910 roku i zawiera monety zachodnioeuropejskie całe i połamane, islamskie oraz fragmenty ozdób srebrnych, a datę zdeponowania znaleziska wyznaczają fragmenty monet księcia czeskiego i morawskiego Wracisława II (1061–1086). W skład zachowanej orientalnej części skarbu wchodzi 3 monety całe i 28 większych lub mniejszych fragmentów dirhamów o łącznej wadze 32,19 g. Na podstawie analizy zachowanego materiału wyróżniono emisje ‘abbāsydzkie (4 egz.), sāmānidzkie (19 egz.), buwajhidzkie (3 egz.), naśladownictwo oraz 5 ułamków o bliżej nieustalonej przynależności dynastycznej. Najliczniej reprezentowane są dirhamy emirów sāmānidzkich: Aḥmada ibn Ismā‘īl (1 egz.), Naṣr ibn Aḥmada (5 egz.), Nūḥa ibn Naṣr (4 egz.), ‘Abd al-Malika ibn Nūḥ (1 egz.). Pozostałe fragmenty (8 egz.) określono jako sāmānidzkie na podstawie zachowanej nazwy mennicy i cech typologicznych charakterystycznych dla monet tej dynastii.

Stan zachowania monet orientalnych pozwolił na dokładniejsze określenie około 84% analizowanego zespołu. Część napisów – nazwa mennicy, data wybicia, imiona kalifów i emirów – została zrekonstruowana. Kilka egzemplarzy jest lekko pociętych, na 5 monetach (nr 7, 8, 10, 21, 28) występują niewielkie otwory w odległości około 2–3 mm od brzegu, jedna z monet (nr 28) została przebita dwukrotnie. Przy brzegu jednego z fragmentów (nr 18) widać pozostałość zawieszki, co może świadczyć o użyciu monety jako ozdoby. Struktura części orientalnej skarbu wskazuje, że pod względem chronologicznym stanowi ona zwartą całość. Wykluczając fragment najstarszej monety, wybitej nie później niż w 193 AH (809 n.e.), możemy stwierdzić, że rozpiętość chronologiczna omawianego zespołu wynosi ok. 60 lat i mieści się w przedziale czasowym między ok. 280–350 AH (902–961 n.e.). Najmłodszą monetą dokładnie datowaną jest dirham bujjidzkiego emira Rukn ad-Dawla wybity w 339 AH (950/951 n.e.).